

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Profesor Alina Kowalska we wspomnieniach uczennicy

Author: Mirosława Siuciak

Citation style: Siuciak Mirosława. (2008). Profesor Alina Kowalska we wspomnieniach uczennicy. W: K. Kleszczowa, D. Ostaszewska (red.) "Alina Kowalska : (1932-2001)" (S. 85-91). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Profesor Alina Kowalska we wspomnieniach uczennicy

Mirosława Siuciak

W życiu każdego z nas są chwile ważne, wydarzenia przełomowe, które rzutują na nasze wybory i skierowują nasz los na nowe tory. W tym całym splocie wydarzeń istotną rolę odgrywają też ludzie, których spotykamy na swojej drodze. Jedni są dla nas postaciami epizodycznymi, inni są ważni, bliscy, związani z nami różnymi więzami, ale są też takie osoby, które wpływają na bieg naszego życia, swoją postawą i oczekiwaniami wobec nas wytyczają kierunek, w którym zdążamy.

Dla mnie taką osobą była niewątpliwie Pani Profesor Alina Kowalska. Poznałam Ją dopiero na czwartym roku studiów, kiedy stanęłam przed problemem wyboru seminarium magisterskiego. W pierwszej chwili byłam nieco rozczarowana, że jedyne seminarium językoznawcze, jakie otwierano na moim roku, ma być poświęcone historii języka polskiego na Śląsku. Językoznawstwo interesowało mnie od zawsze, ale wyobrażałam sobie, że pracę magisterską poświęcę raczej problematyce społecznej. Stąd też moje początkowe rozczarowanie, które jednak nie trwało długo, bo kiedy zaczęłam zapoznawać się z tekstami powstałymi na Górnym Śląsku w drugiej połowie XIX stulecia, odezwały się we mnie zupełnie nieoczekiwane moje

śląskie korzenie. Wszystko wydało mi się szalenie bliskie, świat sprzed ponad wieku — kultura, język, światopogląd i mentalność ludzi, których sylwetki wyłaniały się z utworów literackich oraz z górnośląskiej prasy — był światem moich przodków. Zupełnie inaczej zaczęłam patrzeć na moich dziadków, których mgliste wspomnienie zachowałam z dzieciństwa, i przypomniałam sobie ich słowa na temat historii tego regionu oraz wartości od zawsze kultywowanych wśród Ślązaków. Wszystko to było zapisane w starych, pożółkłych tekstach, które stały się materiałem dla mojej pracy magisterskiej. Nagle poczułam, że Śląsk z jego historią i kulturą, tak bardzo pogardzany w czasach mojego dzieciństwa, jest olbrzymią wartością, jest czymś, co mnie w ogromnej mierze ukształtowało i wpłynęło na moje widzenie świata.

Pani Profesor Kowalska, która nie pochodziła ze Śląska, ale z nim od dzieciństwa sąsiadowała, poświęciła badaniu języka tego regionu ogromną część swojej działalności naukowej. Z problematyką śląskoznawczą zetknęła się już na początku tej drogi, pisząc rozprawę doktorską *Język polski w szesnastowiecznych księgach miejskich Tarnowskich Gór*¹. Patrzyła na świat odkrywany w archiwalnych tekstach z dystansu, jak badacz kierujący się naukowym obiektywizmem. Ale ten świat musiał Ją chyba fascynować, skoro poświęciła mu tak wiele uwagi i czasu.

Prace, które podejmowała Pani Profesor, wymagały niezwykle żmudnej i czasochłonnej ekscerpacji materiałów źródłowych rozproszonych w wielu trudno dostępnych archiwach. Mimo słabego zdrowia jeździła więc do miast i miasteczek Górnego Śląska w poszukiwaniu ksiąg miejskich i parafialnych — dodajmy, pisanych ręcznie i trudnych w związku z tym do odczytania — by zebrać materiały do swoich analiz. Jedynie osoba, która kiedykolwiek zetknęła się z rękopiśmiennymi źródłami archiwalnymi, jest w stanie docenić trud towarzyszący pracy

¹ Rozprawa ta została opublikowana w cyklu Prac Komisji Językoznawstwa PAN. Po latach Pani Profesor powróciła do analizowanych tekstów, wydając *Akta miejskie Tarnowskich Gór od końca XVI wieku do roku 1740* (Katowice 1993).

z tego typu tekstami. Tutaj nic nie przychodzi bez wysiłku, niczego nie można wziąć do dalszych analiz do domu, nie można się podeprzeć żadnymi pomocami, ale potrzebna jest ogromna wiedza i znajomość historycznych realiów, aby właściwie odczytać i zinterpretować zapiski ludzi sprzed kilkuset lat.

Problematyce śląskoznawczej — obok innych nurtów działalności naukowej — Profesor Alina Kowalska poświęciła kilkadziesiąt rozpraw, rozproszonych w różnych wydawnictwach oraz cztery publikacje książkowe. W swoich badaniach dążyła zawsze do syntezy dziejów języka polskiego na Śląsku. Szczegółowo skoncentrowała się na dwóch okresach — habsburskim (1526—1742) oraz pruskim (1742—1922). Pierwszy opracowała syntetycznie w obszernej monografii *Dzieje języka polskiego na Górnym Śląsku w okresie habsburskim (1526—1742)* (Wrocław 1986). Prace nad monograficznym ujęciem drugiego okresu przerwała niespodziewana śmierć Pani Profesor. Zostawiła jednak szereg rozpraw opisujących zarówno zmiany systemowe, jak i wpływ czynników zewnętrznych na sytuację językową w tym regionie. Szczegółowo zajęła się badaniem rozwoju regionalnej odmiany języka ogólnego na Górnym Śląsku w okresie odrodzenia narodowego, badała dzieła i prezentowała działalność wielu często dziś zapomnianych pisarzy regionalnych, m.in. Karola Miarki, ks. Alojzego Ficka, ks. Emila Szramka, Konstantego Damrota. Przedstawiła szeroko proces odradzania się polskiego języka literackiego, a także polskiej świadomości narodowej na Górnym Śląsku w XIX wieku.

Zakres publikacji Pani Profesor poświęconych problematyce śląskiej jest ogromny. Nigdy nie ograniczała się do badań wyłącznie językoznawczych, systemowych, ale zawsze starała się uchwycić ewolucję języka na tle kontekstu politycznego, społecznego i kulturowego. Dlatego też obok wielu prac *stricte* językoznawczych spotykamy i takie, które dotyczą wpływu czynników zewnętrznych na sytuację językową na Śląsku — szczególną uwagę poświęciła Alina Kowalska działalności Kościoła, oficyn wydawniczych, instytucji oświatowych.

Zasługi Pani Profesor w promowaniu tematyki śląskoznawczej nie ograniczają się do własnych publikacji, ale obejmują

także działalność Jej studentów i współpracowników. Stworzyła w Instytucie Języka Polskiego UŚ odrębny profil badawczy, polegający na rozpatrywaniu dziejów polszczyzny na Śląsku na tle procesów i zjawisk zachodzących w historii języka ogólnego. Traktowała badania nad regionalną odmianą polszczyzny jako pewien istotny wycinek współtworzący historię języka polskiego. Takim ujęciem otwierała nowe perspektywy dla swej ulubionej dyscypliny językoznawstwa, w której dotychczas — mimo deklaracji — w zbyt wąskim zakresie uwzględniano problematykę regionalną. Wyrazem promowania przez Panią Profesor tematyki śląskoznawczej są liczne prace magisterskie oraz dwie rozprawy doktorskie napisane pod Jej kierunkiem. Wszystkie te przedsięwzięcia naukowe dotyczyły okresu pruskiego, który — na razie — nie doczekał się jeszcze opracowania całościowego.

Pani Profesor Kowalska jako nauczyciel była osobą niezwykle dyskretną — nigdy nie narzucała własnego punktu widzenia ani nie próbowała przekonać do swojej metody badawczej. Zetknęłam się z tą postawą już przy pisaniu pracy magisterskiej, którą nawiązywałam do wypracowanych w śląskiej szkole historycznojęzykowej metodologii, a upowszechnionych przez dwie wielkie osobowości tego środowiska — prof. Irenę Bajęrową i prof. Alinę Kowalską. W pracy doktorskiej² natomiast zerwałam świadomie z ową metodą opisu, chociaż wiem, że Pani Profesor była tą moją decyzją nieco zaskoczona i być może nawet rozczarowana. Nigdy jednak nie dała mi do zrozumienia, że oczekiwała ode mnie innego podejścia do materiału badawczego, że spodziewała się zastosowania tradycyjnej metodologii, która pozwoliłaby włączyć moją rozprawę w cykl opracowań dotyczących historii języka polskiego na Śląsku w okresie pruskim.

Profesor Kowalska postrzegała innych przez pryzmat własnej pracowitości i uczciwości. Zamiłowanie do studiowania starych tekstów oraz rzetelne podejście do materiału potrafiła zaszcześcić swoim uczniom i współpracownikom. Drobiazgowo docho-

² M. Siuciak: *Język śląskich utworów scenicznych z lat 1864—1922*. Katowice 1998.

dzenie do praw rządzących rozwojem języka opierało się u Niej zawsze na wnikliwej analizie uzyskanego materiału, nigdy nie próbowała naginać faktów do przyjętej przez siebie tezy, ale formułowała wnioski w oparciu o rzetelną analizę źródłową.

Ciesząc się ogromnym autorytetem naukowym, zawsze służyła radą i pomocą, ale nigdy nie forsowała własnego stanowiska, pozostawała raczej obserwatorem i życzliwym czytelnikiem niż kreatorem nowych osobowości językoznawczych. Uważała, że każdy powinien pójść własną drogą i nawet młody adept językoznawstwa, nie mający zbyt wielu doświadczeń, ma prawo do wypracowania własnej metodologii, także wówczas, gdy jest ona odmienna od stosowanej przez Panią Profesor. Takie podejście do uczniów wynikało w dużej mierze z Jej charakteru — była osobą niezwykle skromną, nigdy nie próbowała kreować się na postać pierwszoplanową. Nawet jako kierownik Zakładu Historii Języka Polskiego nie narzucała przyjętej przez siebie linii badawczej, ale była otwarta na inne propozycje i życzliwie patrzyła na różnorodność postaw naukowych w kierowanym przez siebie zespole. Sama stała zawsze w tle, promując i popierając inicjatywy podejmowane przez swoich współpracowników.

Należała do pokolenia wybitnych historyków języka, swoimi pracami wytyczała nie tylko nowe kierunki badań, ale też dążyła do syntezy dziejów polszczyzny. Znacznym wkładem Profesor Aliny Kowalskiej w opis przekształceń polskiego systemu fleksyjnego była jej rozprawa habilitacyjna *Ewolucja analitycznych form czasownikowych z imiesłowem na -t w języku polskim* (Katowice 1976). W całej swojej działalności naukowej umiejętnie łączyła analizę praw rządzących rozwojem języka ogólnego z badaniami śląskoznawczymi. I taką właśnie szeroką perspektywę czasową i terytorialną promowała w swoim środowisku naukowym, stając się obok prof. Ireny Bajerowej współtwórczynią śląskiej szkoły historycznojęzykowej.

Jej postawa wobec dyscypliny, której poświęciła całą swoją energię naukową, wydaje się dzisiaj szczególnie cenna. Mamy obecnie świadomość, że językoznawstwo znajduje się na rozdrożu — łączenie różnorodnych metodologii i dyscyplin, ulega-

nie modnym trendom, które po kilku latach tracą aktualność i możliwości rozwoju, raczej nie wprowadza nauki na nowe tory, które mogłyby spowodować jakieś istotne przewartościowania. W tym całym chaosie odczuwamy potrzebę jakiegoś uporządkowania i dlatego z nostalgią patrzymy na prace starych mistrzów, którzy mieli jasno wytyczony cel, spójną metodologię i ogromną bazę materiałową, na której opierali swoje tezy. Prace Profesor Aliny Kowalskiej mogą być wzorem dla wielu adeptów nauki, którzy nie boją się trudnych wyzwań i nie ulegają pokusom łatwego, błyskotliwego zaistnienia.

Wymagania, jakie stawiała Pani Profesor swoim uczniom, były niemałe, ale z perspektywy czasu widać wyraźnie, jak były one cenne. Jej drobiazgowość i uczciwość badawcza zapadły głęboko w każdego, kto się z Nią zetknął. Dla historyka języka te cechy są niezwykle ważne, nie można bowiem zajmować się ową dyscypliną, nie mając mocnego oparcia w materiale językowym. Jakikolwiek uogólnienia poparte własną intuicją mogą budować fałszywy obraz, gdyż współczesna kompetencja językowa nie przekłada się na funkcjonowanie języka w odległych czasach. Dlatego tak ważna jest w tej dziedzinie językoznawstwa wnikliwa analiza źródeł pisanych, która sprowadza się do żmudnych i niezwykle pracochłonnych kwerend materiałowych. I w tym właśnie zakresie pracowitość Pani Profesor może być wzorem. Korzystając dzisiaj z Jej prac, możemy mieć absolutną pewność, że zawarte tam ustalenia poparte są szczegółowymi i autentycznymi badaniami źródłowymi.

Na koniec chciałabym jeszcze raz podjąć refleksję osobistą i zastanowić się: co zawdzięczam Pani Profesor Alinie Kowalskiej? Mogę z całą pewnością stwierdzić, że to właśnie Ona w sposób dyskretny ukształtowała moje podejście do nauki, którą się zajmuję. Sprawiała, po pierwsze, że zainteresowałam się studiowaniem tekstów dawnych — początkowo śląskich, później także ogólnopolskich. To zamiłowanie do starych ksiąg jest we mnie dzisiaj bardzo silne. Po drugie, zaszczerpiła we mnie uczciwość badawczą, opartą na systematycznej i rzetelnej pracy z rozległym materiałem źródłowym. Po trzecie wreszcie, przyczyniła się do tego, że historia języka polskiego stała

się moją pasją, wytyczającą kierunek mojej działalności naukowej, a także motywującą do popularyzacji tej problematyki wśród studentów. Wdzięczna Jej jestem przede wszystkim za to, że przez zainteresowanie mnie dziejami własnego regionu, jak też historią polskiego języka ogólnego ukształtowała moje myślenie o języku, oparte na wielości perspektyw i otwartości wobec różnych propozycji badawczych.